

Творчо-обдарований дошкільник у полікультурному середовищі

У статті проаналізовано стан проблеми навчально-виховного процесу дітей дошкільного віку в полікультурному середовищі. Обґрунтовано важливість розвитку творчої особистості дошкільника, вплив полікультурного середовища на оволодіння загальними навичками управління креативною діяльністю.

Ключові слова: обдарованість, творча особистість, полікультура, дитина, дошкільний вік.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Дитина, життя якої протікає у родині конкретного епосу, виховується в рамках однієї національної культури, і спілкування у суспільстві та навчання в закладах освіти має бути спрямоване на виховання полікультурності. Кожна людина належить до конкретного етносу. Немає людей поза етносом, крім новонароджених дітей, – говорив історик-етнограф Л.Гумільов. Кожний етнос утримується в цілості завдяки етнічному полю, яке сприймається відчуттям і відтворюється в емоціях. Етнічне поле формується у дитини протягом перших 3–5 років життя – періоду інтенсивного формування її особистості. Стереотип поведінки засвоюється дитиною в перші роки життя від батьків, ровесників. І тільки з урахуванням самотності кожної дитини, етнічного стереотипу її поведінки, культури можна ефективно вирішувати навчально-виховні завдання.

Формулювання цілей статті... Отже, постановка проблеми полікультурного виховання в Україні є, на нашу думку, особливо актуальною та прогресивною для сучасного соціуму. Як ми вже зазначили, життя дитини з перших днів протікає у суспільстві, тому, саме від оточення залежить соціальна позиція дитини у майбутньому.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Значення дошкільного вікового періоду в житті людини важко переоцінити. Це вік найбільш стрімкого фізичного і психічного розвитку дитини, початкового становлення якостей і властивостей, які формують її особистість. Сутність особистісно-орієнтованої моделі дошкільної освіти, основних її концептуальних засад і напрямів доведено і обґрунтовано в Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти. Цей своєрідний науково-методичний супровід спрямовано на «плекання особистісного способу життя, на створення сприятливих умов для розвитку у дошкільнят системи ціннісних ставлень до світу та самих себе» [5, с.7]. Визначений у науково-методичному посібнику рівень особистісного розвитку дитини дошкільного віку у чотирьох сферах дійсності – «Природі», «Культурі», «Світі Людей» та «Власного Я» – фіксує оптимальну для паспортного віку компетентність у кожному з означених світів та життєву компетентність у цілому. Важливою складовою такого розвитку вважаємо формування творчого світосприйняття, як здатність до розвитку протягом усього життя у процесі засвоєння і відтворення культури суспільства [1, с.266]. Експериментальні дослідження українського психолога В.О.Моляко доводять, що системне утворення, що координує, регулює стимулює діяльність, сприяє знаходженню рішень, а також можливостей для кожної людини оптимального пристосування до навколишнього світу і до самої себе є обдарованістю [8, с.187]. За твердженням автора, «обдарованість – це своєрідна міра генетично і дослідно визначених можливостей людини адаптуватися до життя» [8, с.94]. Виокремлені В.О.Моляко параметри обдарованості: сфера реалізації обдарованості; прояви творчості й інтелекту; динаміка діяльності; рівні досягнень; емоційне забарвлення, що відповідають її шести типам обдарованості (повільний, швидкий, над швидкий, натхненний, упевнений і сумнівний), доводять, що творчо обдарована особистість виникає і стабілізується в процесі індивідуального розвитку, формується на протязі всього життя людини і є продуктом взаємовідносин людини і навколишнього середовища. Зважаючи на те, що в період дошкільного віку відбувається формування тих рис характеру, які й визначають особистість, а також основ свідомості й самосвідомості, вважаємо, що цей вік має виключну вагу для формування в дітей основ національної самосвідомості. На думку І.Матюші, вже «...з перших днів свого життя діти вбирають той національний і соціальний дух, який формує в них типові особистісні риси і якості, властиві своєму, а не іншому народові» [3]. Очевидно, лише таким шляхом можливе долучення наступних поколінь українців до культурних традицій народу.

Українська традиційна народна культура як суспільно-історичне явище, де відбився світогляд, морально-етичні і естетичні цінності українського народу слугує національному

самовизначенню, суспільній консолідації, гуманізації міжособистісних стосунків людей. Зокрема, одним із пріоритетних завдань в національній системі дошкільної освіти є створення культурного середовища, сприяння становленню в дитини базису особистої культури, залучення до світу національної та світової культури [5, с.14]. Виходячи з цього, у Коментарі до базового компонента дошкільної освіти знаходимо поняття «базовий рівень розвитку особистісної культури», яке ґрунтується на «концентрованому, організованому досвіді людства, і є основою розуміння, осмислення дійсності, інтеграції дитини у соціумі, реалізації нею своїх потенцій» [5]. Становлення базового рівня особистісної культури означає, що дошкільник набув необхідних умінь та навичок, оволодів універсальними засобами життєдіяльності, комплексом унормованих способів і форм соціальної інтеграції, регуляції поведінки, пізнання, спілкування з людьми тощо [6]. Устав Організації Об'єднаних Націй проголошує: «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості позбавити наступні покоління від війн... знову затвердити віру в основні права людини, у гідність та цінність людської особистості... та жити разом, у злагоді один з одним, як добрі сусіди». У Всесвітній декларації прав людини наголошується, що «кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії» (стаття 18), «на свободу переконань та на вільне висловлення їх» (стаття 19) та, що освіта «має сприяти взаєморозумінню та дружбі між усіма народами, расовими та релігійними групами» (стаття 26). На основі вище зазначеного та інших документів про права людини у Декларації Генеральної конференції ЮНЕСКО говориться про повагу, прийняття та правильного розуміння багатого різнобіжжя культур нашого світу, форм самовираження та способів проявлення людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті та переконань. Стаття 4 Декларації розглядає виховання як найбільш ефективний спосіб попередження агресії та нетерпимості. Сучасна педагогічна думка в Україні, спираючись на наукові досягнення та досвід попередників праці зарубіжних учених продукує ідею виховання, в основі якої лежать принципи його поступовості й безперервності. Психологи аргументовано наголошують на вирішальному значенні дитинства для становлення особистості. Зокрема, на думку відомого українського вченого І.Беха, «...виховання особистості має розпочинатися уже з першого року життя дитини» [2, с.157]. А дошкільне дитинство, згідно з його висновками, є віковим періодом, коли починають формуватися високі соціальні мотиви і благородні почуття. Від того як вони будуть виховані в перші роки життя дитини, багато в чому залежить увесь її подальший розвиток.

На значенні дошкільного дитинства для розвитку творчої обдарованості особливий акцент роблять сучасні науковці. Зокрема, О.Кононко визначає цей період як час виникнення та становлення особистості, закладання її ціннісного фундаменту, формування первинних світоглядних уявлень [6, с.1]. Дослідниця класифікує дошкільне дитинство як унікальний віковий відрізок життя, протягом якого «...дитина за допомогою дорослого, через власну індивідуальну діяльність відкриває себе саму як біопсихологічну реальність» [6, с.68].

На думку вчених, уже наприкінці дошкільного віку дитина виявляється здатною усвідомлювати і себе саму і те місце, яке вона в даний час займає в житті.

У наукових розробках О.Кононко визначено роль та місце самосвідомості в житті дошкільника. Дослідниця зазначає, що в цей період, дитина свідоміше ставиться до своєї поведінки, переживань, думок; оволодіває елементарним умінням виробляти емоційно-сміслові оцінки своїх можливостей..., у неї формується певне уявлення про себе як індивідуальність та суспільну істоту» [6, с.179].

Д.Ельконін підкреслює, що дитина – дошкільник проходить величезний шлях розвитку – від відокремлення себе від дорослого («Я сам») до відкриття свого власного життя, самосвідомості. У неї змінюються бажання та інтереси, виникають перші етичні інстанції й зачатки творчого світобачення. У цьому віці дитина починає керуватися в своїй поведінці моральними нормами. Зокрема, це стосується переживання гордості за певні вчинки (внаслідок оцінки дорослих). З усвідомленням суспільних цінностей діти починають пишатися професійними успіхами своїх батьків, їх місцем у суспільстві [4, с.112]. При цьому, як відзначають психологи, у творчо обдарованих дітей старшого дошкільного віку суспільно важливі мотиви переважають над особистісними.

На думку вчених, уже наприкінці дошкільного віку дитина виявляється здатною усвідомлювати і себе саму і те місце, яке вона в даний час займає в житті.

О.Вишневський у процесі становлення національного самоусвідомлення виділяє три етапи. Першим з них він називає етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення (етнізація). У цей період, на думку вченого, закладається «коріння патріотизму». Вважаємо, що є всі підстави кваліфікувати цей процес як становлення першооснов національної самосвідомості. Згідно з теорією О.Вишневського, саме під час першого етапу відбувається усвідомлення дитиною своєї етнічної приналежності. Уже з перших днів життя дитина формується під впливом материнської

мови, колискової пісні, бабусиної казки. Підростаючи, вона бере участь у народних святах і обрядах, засвоює народні пісні, залучається до процесу народної творчості тощо. Діти дошкільного віку є активними учасниками народних життєвих дій (коляда, віншування, гаївки, писанки, вертеп тощо). Традиції, звичаї та обряди мають глибокий вплив на виховання, і не тільки національне, оскільки вони завжди підтримуються силою громадської думки і періодично повторюються. У сім'ї і школі діти засвоюють шанобливе ставлення до видатних українських історичних і культурних діячів, повагу до ідеалів, за які вони боролися, беруть участь у вшануванні їхньої пам'яті. У ранньому віці також формується культ рідного дому, сім'ї, рідного села, культ предків, дитина знайомиться з національними та етнічними символами.

У силу того, що для дитини дошкільного віку характерна стадія казково-міфологічного ставлення до етнічного світу, сприйняття нею себе в етнічному світі формується через казково-таємничі образи, що представлені в міфах, казках, легендах, народних іграх. У процесі прилучення до народної мудрості вона переживає всі вчинки разом з «культурними героями», з якими свідомо ідентифікує себе [3, с.142-143].

Людське життя складається з певних періодів, кожний з яких призначений для сприйняття певного роду інформації, створює сприятливі умови для дії певних чинників психологічного, соціального та емоційного впливу. І головне, не запізнитися, не пропустити той момент, коли виховні зусилля будуть мати найкращий ефект, коли робота, проведена педагогом, дасть високий результат. Відтак, дошкільний вік у житті дитини є саме тим періодом, коли слід розпочинати формування в неї елементів національної самосвідомості. Не секрет, що дитячі роки найсолодші, найприємніші, найуразливіші. Не забувається й несеться через усе життя те, що прищеплення було з дитинства. Воно тепле, рідне, своє.

Висновки... Отже, дошкільне дитинство є надзвичайно важливим періодом у становленні особистості. Саме в цей час формуються фундаментальні якості людини, основи світосприйняття, ставлення до себе та свого місця в світі. Завдяки інтенсивному розвитку фізіологічних та психологічних якостей дітей відбувається становлення мовленнєвої діяльності, мислення, уяви. Дитина усвідомлює суспільні цінності, починає керуватися в своїй поведінці моральними нормами. Зокрема, цей час є найсприятливішим для розвитку творчої обдарованості, а також усвідомлення своєї приналежності до нації, пробудження любові та поваги до національної мови, традицій, символіки, зародження фундаментальних рис національного характеру.

Список використаних джерел і літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К. : Ред. ж-лу «Дошкільне виховання», 1999. – 59 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-х кн. / І. Д. Бех // Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. вид. – К., 2003.
3. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі / Богуш А. М., Лисенко Н. В. – К., 2002.
4. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.]. – К. : Вища школа, 2001. – 246 с.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
6. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід) / О. Л. Кононко. – К., 2000.
7. Лазарович Н. Природа – джерело обдарованості. Програма розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку / Н. Лазарович. – Івано-Франківськ, 2006. – 31 с.
8. Моляко В. О. Концепція виховання творчої особистості / В. О. Моляко. – К. : Рад. школа, 1991. – 62 с.

Анотація

Н.Б.Лазарович

Творчески-одаренный дошкольник в поликультурной среде

В статье проанализировано состояние проблемы учебно-воспитательного процесса детей дошкольного возраста в поликультурной среде. Обоснована важность развития творческой личности дошкольника, влияние поликультурной среды на овладение общими навыками управления креативной деятельностью.

Ключевые слова: одаренность, творческая личность, поликультура, ребенок, дошкольный возраст.

Summary

N.B.Lazarovych

Creatively-Gifted Preschooler in Multicultural Environment

The state of the problem of educational process of children of preschool age is analysed in the article. Importance of development of creative personality of preschool child is grounded, influence of multicultural environment to the mastering of general skills of management creative activity is shown.

Key words: endowments, creative personality, multicultural, child, preschool age.

Дата надходження статті: «24» вересня 2012 р.